

навчального закладу / Ю. Кращенко // Гуманітарні та соціальні науки : матеріали III міжнар. конф. молодих вчених HSS-2011, (Львів, 24–26 лист. 2011 р.) / Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2011. – С. 232–235.

11. Селиванова Н.Л. Воспитательное пространство как объект педагогического исследования / Н.Л. Селиванова. – Калуга: Институт усовершенствования учителей, 2000. – 248 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Матвієнко Юрій Сергійович – старший викладач кафедри математичного аналізу та інформатики Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, заступник декана фізико-математичного факультету з виховної роботи.

Коло наукових інтересів: становлення і розвитку студентського самоврядування в Україні, виховання соціально активної особистості в системі студентського самоврядування.

УДК 378.637.016: 78.03 (477)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОБОТИ АМАТОРСЬКОГО ХОРОВОГО КОЛЕКТИВУ

Наталія МЕДВЕДЕВА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Розбудова незалежної України передбачає орієнтацію на людину, націю. Основою вітчизняної системи навчання і виховання є національна ідея, яка формує людину як громадянина України, а сам виховний процес має спиратися на народні традиції, кращі надбання національної педагогіки. Хоровий спів – найдоступніший вид музикування і належить до тих надбань, які високо цінуються в світі. Завдяки своїй доступності, простоті виявів почуттів і стану людської душі хоровий спів був і є зрозумілий всім. Однак, це не означає, що в даному жанрі відсутні проблеми, дослідження яких є актуальним і своєчасним.

Аналіз досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку музичної освіти та хорового виконавства вітчизняні науковці А.Авдієвський, О.Коломоєць, А.Мартинюк, П.Ніколаєнко, Т.Смирнова досліджують різні аспекти організації діяльності хорових колективів, залучення молоді до хорового виконавства. Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження названих авторів та дає змогу виявити організаційно-педагогічні умови роботи аматорського хорового колективу.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов роботи аматорського хорового колективу.

Виклад основного матеріалу. Хорова музика належить до найбільш демократичних видів мистецтва. Велика сила впливу на широке коло слухачів визначило її значну роль в житті суспільства. Виховні та організаційні можливості хорової музики величезні. В історії людства були періоди, коли хорова музика ставала засобом ідеологічної та політичної боротьби.

Нині по всій Україні створюються колективи автентичного спрямування. В

академічному мистецтві справедливо домінує духовна музика та новаторські тенденції, що надають можливість сучасним композиторам без обмежень творчо експериментувати. На жаль, останнім часом народно-хоровий жанр, який домінував в радянські часи, відчутно втратив позиції в культурно-мистецькому просторі України. Але всі ці хорові жанри, що містяться на одному пісенному полі, доповнюють одне одного, збагачуються, мають право на існування.

Отже, із вищесказаного можна зробити висновок, що в останні роки виросла зацікавленість до хорової педагогіки, відбувається масове утворення хорових колективів, але разом з тим і такий же масовий розпад.

Зокрема, стало очевидним, що однією з основних причин розпаду аматорських колективів є низька якість музично-педагогічної та виховної роботи. З одного боку це зумовлено відсутністю або недостатньо високою якістю навчальної роботи, мета якої полягає у підвищенні вокально-виконавського та професійного рівня хорового колективу. З іншого боку – недостатня якість (або взагалі відсутність) роботи спрямованої на виховання учасників колективу та формування особливого середовища людських відносин.

При організації хорового колективу високі вимоги висуваються, насамперед, до його керівника. Диригент – одна з найскладніших та багатогранніших музичних спеціальностей. Кожен, хто вирішив оволодіти мистецтвом хорового диригування, повинен чітко уявити собі всі труднощі, всю відповідальність професії, яку він обирає. Керівник аматорського хору повинен бути не тільки педагогом-хормейстером, але й хорошим організатором, людиною винахідливою, ініціативною. Ці якості особливо необхідні в момент створення колективу. З першої ж зустрічі хормейстера з

співачами хору в колективі повинна зберігатися атмосфера довіри та поваги, заснована, насамперед, не на професійній перевазі керівника, а на знанні, захопленні та любові до музики, хорового співу.

Створення та організація хорового колективу – складний процес, котрий потребує зацікавленості та допомоги від керівництва організації, при якій створюється колектив. Необхідно використати весь арсенал засобів агітації за хорове мистецтво: об'яви про створення хору по місцевому радіо, телебаченню, в пресі, тощо. Ефективними можуть стати особисті бесіди з потенційними учасниками.

Важливим етапом формування складу хору є прослуховування його учасників. Починають його здебільшого з так званої проби голосів, тобто, ознайомлення з голосовими даними і музичними здібностями кожного, хто виявив бажання вступити до хору. Така проба голосів доцільна лише там, де мають справу із співачками, які вже звикли до співу, вміють володіти своїми голосами і можуть належно його показати, виявивши при цьому свої музичні здібності. Частіше ж буває так, що співати в хорі виявляють бажання ті, які можуть проспівати кілька популярних пісень і музичний розвиток яких обмежений. Співак здебільшого соромиться, йому не легко проспівати навіть знайому пісню.

Отже, для початкового знайомства з такими співачками найкраще проспівати хором знайому пісню. Це зближить учасників хору як поміж собою, так і з керівником і дасть останньому можливість, прислухаючись до співаків, поступово скласти собі певне уявлення про характер і стан їх голосів, про музичний розвиток і досвід. Мета прослуховування – визначити наявність голосових даних, встановити їх особливості (тембр, силу, діапазон), а також елементарні дані – музичний слух, пам'ять, відчуття ритму.

Недопустимо брати в хор співаків, що мають специфічні тембри, різкі характерні голоси, які не будуть ансамблювати в хорі, а також голоси з дрібною тремоляцією. Керівник хору повинен знати причини деяких можливих випадків фальшивого співу. Вони можуть бути зв'язані з недостатньо розвинутим слухом, неправильним диханням, поганою пам'яттю, з відсутністю навиків координації між слухом та голосовими зв'язками. В процесі занять голос та музичні дані таких учасників поступово розвиваються й приходять до правильної внутрішньої координації.

Деякі співаки не можуть відтворити звук заданий на музичному інструменті, зате можуть правильно повторити той же звук, а може й цілу музичну фразу, проспівану голосом. В процесі

такої роботи необхідно повторювати мелодії та вправи в різних тональностях, піднімаючи на півтону вгору чи опускаючи вниз, що дасть можливість виявити діапазон співака. Під час відбору співаків треба виявляти солістів і якщо такі є – попросити щоб проспівали якусь знайому пісню. Якщо тональність пісні не задовольняє керівника і він вважає, що співак співає неприродним голосом, треба підказати йому зручнішу тональність.

Перевірка відчуття ритму відбувається так. Керівник задає нескладний ритмічний малюнок, який співак повинен повторити. Якщо завдання виконано добре, його можна ускладнити. Музичну пам'ять можна перевірити, попросивши співака повторити нескладну мелодію, один раз зіграну на інструменті чи наспівану керівником. Якщо співак затрудняється зразу виконати завдання, необхідно йому ще раз чи два нагадати мотив.

На основі виконання всіх запропонованих вправ складається перше враження про музикальні та вокальні дані співака. Скласти правильну характеристику голосу – значить забезпечити хорошу основу для успішної вокальної роботи в хорі.

Основний вид занять хору – репетиції, які проводяться двічі на тиждень (по 2-2,5 години з 10-15 хвилинною перервою). Кожне заняття хору необхідно чітко планувати з урахуванням творчих задач колективу. Щоб організаційно-творча робота в колективі йшла успішно, необхідно вибрати на загальних зборах Раду хору, куди входять 4-5 чоловік. Така Рада допомагає керівнику в організаційних питаннях.

В самодіяльних хорах беруть участь співаки, які мають не тільки різні вокальні дані, але й неоднакову музичну підготовку, досвід співу в хорі. Крім того, вони відрізняються віком, освітою, комунікабельністю, психологічною адаптивністю та культурним рівнем. Успіх формування хорового колективу визначається не тільки вокально-хоровою майстерністю, але й психологічною атмосферою в колективі. Хористи, які знаходяться на репетиції та на концертній естраді поряд, повинні відчувати дружню еманіацію всередині хорової партії. Крім психологічного аспекту, при взаємному розміщенні учасників хору необхідно брати до уваги їх вокальні дані. Голоси хористів, що стоять поруч, повинні бути органічні між собою по силі та тембру. Необхідно також враховувати їх музичні здібності, хорові навички, досвід роботи в хорі.

Одна із головних задач в хоровому колективі – виховання шанобливих відносин між його учасниками. Захоплення хоровим співом виникає не відразу. Необхідна система психологічних контактів, здатних згуртувати людей в єдиний колектив: спільне відвідування

мистецьких заходів, вечорів відпочинку, поздоровлення з Днем народження учасників хору, творча дружба з самодіяльними та професійними колективами, екскурсії.

Праця хормейстера вимагає не тільки природної музичної обдарованості, але й таланту педагога, вихователя, адміністратора. Керівник хорового колективу повинен володіти засобами впливу на колектив, вміти повести хористів за собою, переконати у вірності інтерпретації твору, а також повинен володіти не тільки знаннями та навичками в області хорового мистецтва, а і бути ерудованим в області літератури, театру, образотворчого мистецтва, суспільних наук, основ педагогіки та психології. «Диригент повинен зрозуміти, відчувати музичний твір, передати хору своє розуміння музики, диригент повинен у кожному із співаків пробудити митця і закликати його до активної роботи в галузі художньої творчості» [3].

Репетиція – це основна форма роботи диригента з хоровим колективом. Процес хорової репетиції – явище не досліджене. Талант диригента, його вміння спілкуватися з хористами, наявність у нього якостей лідера дадуть можливість створити таку творчу атмосферу в колективі, яка приведе до позитивних результатів в його діяльності. Велику психологічну дію на хор має знання диригентом партитури на пам'ять, продемонструвати на високому художньому рівні музичний матеріал (голосом, на інструменті).

Робота з самодіяльним хором потребує від керівника великої працездатності, міцного здоров'я, а також оптимізму та почуття гумору. Під час репетиції велике значення має дисципліна в хорі: увага, зосередженість, повне підкорення вимогам диригента – це необхідні умови нормальної творчої атмосфери. Усього цього керівник може досягти при умові, що він користується повагою і авторитетом. Поряд з вимогливістю до колективу хормейстеру треба вміти добрим жартом, м'яким гумором зняти іноді напружену репетиційну роботу хорового колективу.

Виконавський рівень, життєздатність, стабільність, перспективи творчого росту – все це залежить від якості навчально-виховної роботи. Виховуючи співака, хоровий колектив формує в ньому і особистість людини з певною ідейною переконаністю, що складає кінцеву мету масової хорової самодіяльності.

Навчання в аматорському хорі ведеться по трьом основним розділам: засвоєння репертуару і напрацювання вокально-хорової техніки; вивчення музичної грамоти і сольфеджіо; розвиток загальної музичної ерудиції.

Виховання відбувається в процесі навчання співаків професійним навичкам та засвоєння ними спеціальних знань, необхідних для хорової виконавської діяльності. Правильна хорова звучність, коли спів набуває достатньої краси і виразності, потребує від хористів засвоєння найнеобхідніших вокально-співочих та ансамблево-хорових навичок, тобто, вміння користуватися своїм голосом і узгоджувати свій спів зі співом інших учасників хору, щоб він звучав як один багатоголосий інструмент.

Уміти користуватися співацьким диханням, володіти дикцією, співати правильним і красивим звуком, чисто інтонувати кожен звук і додержуватись загального строю, ансамблю, темпу, динаміки – то все навички, без яких неможливо співати навіть просту хорову пісню. Виховання цих навичок повинно починатись від найпростіших, найелементарніших, з поступовим їх ускладненням.

Підбір репертуару – найвідповідальніше завдання керівника хору. Від цього набагато залежить успіх роботи. Ідейно витриманий художньо повноцінний репертуар зацікавлює й розвиває колектив, викликає інтерес слухача до роботи хору. Репертуар – основа існування колективу, а водночас – і дзеркало його діяльності. Підбираючи репертуар, потрібно брати до уваги доступність для свого хору тих творів, які включаються до програми, а також звертати увагу як на художній, так і на технічний бік твору, враховуючи якісний та кількісний склад хору, рівень його музично-художнього розвитку. Однак, репертуар не повинен бути надто легким, адже з кожним новим твором рівень хору повинен зростати, удосконалюватися, бути цікавим для хористів.

Репертуар аматорського колективу повинен бути різноплановим по джерелах його формування, по жанрах, стилі, тематиці, художньому рівню, тощо. Одне з ведучих місць в ідейно-художньому виконанні засобами хорової музики належить класичній спадщині, котра витримала перевірку часом і підживлює сучасне мистецтво. Неможливо створити нову культуру, не володіючи художніми цінностями минулого. Бажано, щоб репертуар хору постійно поповнювався новими малознайомими творами класики, не зациклювався на виконанні вузького кола якої-небудь однієї частини класичної спадщини.

Другим позитивним репертуарним джерелом є народна пісня. Яскрава мелодійність, ритмічна гнучкість, багатство інтонаційних і динамічних відтінків, вокальна зручність – ці якості роблять народну пісню незамінним матеріалом для школи хорового співу. Пропаганда народних пісень як в природному, так і в опрацьованому виді має

надзвичайно важливе значення для творчості аматорських колективів, так як народна пісня найбільш близька і зрозуміла широким масам.

Перспективною лінією в репертуарі аматорських колективів можна вважати звернення до місцевої тематики. В цих творах найбільш повно відображаються місцеві співацькі традиції, характер музики і тематична направленість. Найбільш талановиті автори, спираючись в своїй творчості на місцеву тематику, музичний фольклор рідного краю з його характерними співацькими інтонаціями, ритмікою та іншими особливостями музично-образної мови, створюють свої пісні, близькі до народного стилю.

Керівник хору повинен пам'ятати, що при формуванні репертуару необхідно строго контролювати якісний відбір, особливо аматорських творів, котрі часто мають серйозні художні та технічні недоліки. Установка на виконання здебільшого таких аматорських пісень загальмовує творчий розвиток колективу. Спів у великій кількості творів одного якогось автора не може принести такої користі, котра можлива лиш при тематичній, жанровій і стилістичній різноплановості репертуару.

Більшість аматорських колективів виконують свою програму з супроводом. Акомпанемент при розучуванні та виконанні хорового твору підтримує, доповнює, прикрашає хоровий твір, а в деяких випадках, коли супровід грає самостійну партію, він є одним із важливих засобів музикальної виразності. Супровід значно полегшує виконання, допомагає хору не тільки підтримувати правильний темп, ритм, але й чисто інтонувати. Тому на початковому етапі роботи хору корисно співати твори з супроводом.

Обов'язковим також повинен бути спів творів без супроводу, виконання яких пред'являє особливі вимоги до володіння хором вокально-хоровими навичками і є ніби барометром, який визначає рівень виконавської майстерності колективу. Належне місце в репертуарі повинен мати музичний фольклор, адже він являється могутнім засобом формування національної свідомості.

Слід пам'ятати, що роль хормейстера і очолюваного ним колективу полягає не тільки в тому, щоб задовольняти естетичні потреби публіки, але й у формуванні її естетичних поглядів. «Поганий той художник, який вважав би своїм обов'язком потрапляти на смак публіки, хоч би й культурної, та хороший той художник, котрий прагне підняти на якусь висоту цей смак співгромадян, на яких він естетично впливає» [1].

Вокально-хорова робота в аматорському хорі є одним із найважливіших моментів. Перед керівником хору стоїть задача – навчити

хористів співати. Зрозуміло, що в умовах роботи аматорського хору неможливо ставити задачу оволодіння вокальним мистецтвом в повній мірі, тому робота керівника хору полягає в прищепленні учасникам хору основних співацьких навичок, котрі б сприяли напрацюванню в колективі хорошої вокальної звучності, що надає можливості вражаючого виконання.

Прищепити учасникам хору правильні співацькі навички – це значить охороняти їх голоси від ушкодження та забезпечити їм нормальний розвиток. Вирішення цієї задачі можливе, якщо керівник хору має достатню підготовку в області вокальної культури та приділяє вокальній роботі серйозну увагу.

Методи та прийоми роботи з хором – різноманітні, але це не виключає можливості узагальнити основні їх моменти. План репетиції може бути наступним: розспівування, знайомство з твором, робота над хоровими партіями, проспівування твору в цілому.

Першим структурним елементом хорового заняття є розспівування. Цілі й завдання розспівування багатогранні й охоплюють завдання щодо формування і закріплення вокально-хорових навичок у поєднанні з розігріванням голосового апарату і приведення його в робочий стан. Диригент повинен уміти оперувати цілим спектром вправ, які формують вокально-хорові навички: співати «на опорі», економно використовувати повітря, правильно формувати голосні, вирівнювання їх звучання, вироблення правильного дихання з затримкою після вдиху і правильну атаку звуку. По ходу співу диригент аналізує його, коментуючи в паузах, коригує загальне хорове звучання.

Розучування твору починається з програвання його на інструменті, потім можна перейти до роботи по партіях. Керівник співає фразу, хористи даної партії слухають, а потім повторюють її. Показ керівника містить в собі його еталонне уявлення про звучання, знання вокально-технічного механізму виконання, а також практичне уміння користуватися цим механізмом. В залежності від складності мелодії, фразу приходиться повторювати декілька раз, щоб хористи змогли відтворити її. Слід зазначити, що при розучуванні твору «необхідно пам'ятати, що і на перших етапах, при засвоєнні техніки, присутні художні завдання також, як і на наступних етапах, коли триває художня обробка творів, продовжується і удосконалюється техніка виконання» [2].

Після правильного відтворення музичної фрази першою хоровою партією диригент переходить до роботи над цією ж фразою з другою хоровою партією, потім послідовними, а в кінці – поєднує звучання всіх партій. Психологічний сенс цього методичного прийому

полягає в тому, що швидке досягнення невеликих позитивних результатів додає учасникам хору почуття впевненості в своїх діях, підвищує їх емоційний тонус, що посилює бажання успішно виконувати подальші завдання.

По завершенню роботи над першою фразою можна переходити до розучування другого фрагменту хорового твору. Потім обидві фрази хормейстер об'єднує в одне звучання. На цьому роботу над новим твором можна закінчити і перейти до роботи над іншим твором який вже був у роботі на попередніх репетиціях, при цьому, бажано, щоб цей твір за своїм образно – емоційним змістом був контрастним до першого.

Після невеликої перерви, під час якої знімається психологічне напруження учасників хору, на другій годині хорового заняття диригент приступає до найцікавішого для співаків етапу роботи над творами, які пройшли технічний етап засвоєння. Цей етап викликає найбільший інтерес у хористів, де вони мають можливість виявити свої художньо-образні емоції. Активізуючим началом емоційного стану співаків є диригент і чим глибше він відчуває твір, чим тонше його художній смак, тим більш цілеспрямованими, тоншими і захоплюючими будуть його професійні вимоги до хору. Якщо ці задачі будуть справляти на хористів захоплюючу дію, то викликатимуть в них естетичне задоволення від поступової, цілеспрямованої реалізації художнього задуму твору.

Роботу над художнім засвоєнням творів слід вести за музичними фразами, поступово об'єднуючи їх у більші музичні побудови. В кінці заняття краще виконувати твір, написаний в жвавому темпі й життєрадісного характеру, щоб учасники хору після закінчення заняття мали піднесений настрій.

Підсумовуючи вище сказане, можна сказати, що кожний із етапів хорової репетиції повинен бути для учасників хору по своєму цікавим.

Вивчення основ музичної грамоти та засвоєння навичок співу по нотах займають особливе місце в роботі аматорського хорового колективу, так як ці заняття не тільки покращують хоровий стрій, прискорюють процес розучування хорових партитур, але й вчать розумінню виразних засобів музики – мелодії, гармонії, ритму, темпу, динаміки, що в результаті дає можливість колективу швидше перейти від простих форм роботи до більш складних – до створення музично-художніх образів. Як правило, аматори хорового співу знехотя займаються вивченням музичної грамоти, тому необхідно звертатися до таких

форм навчання, які б носили цікавий, захоплюючий, а не нудний характер.

Концертно-виконавська діяльність аматорського хорового колективу являється логічним завершенням всіх репетиційних та педагогічних процесів. Програму виступу намічають і готують заздалегідь з урахуванням як прогнозованого слухачького інтересу, так і забезпечення оптимального емоційного стану співаків хору під час виконання.

Виступ в концерті потребує великої напруги душевних та фізичних сил, тому перед концертом репетицію слід побудувати так, щоб не втомити голоси співаків, а тільки привести їх в робочий стан: настроїти позиційно, фізично звільнити, дати відчутти опору на дихання, тощо. Публічний виступ на концертній естраді викликає у виконавців особливий психологічний стан, який визначається особливим піднесенням, схвилюваністю. Під час виступу вся увага виконавців повинна бути зосереджена на диригентові. Необхідно пояснити співакам, що зібраність допомагає краще виконати намічений задум, вся увага підлягає виконанню. Творчий контакт зі слухачькою аудиторією має велике значення для виконавців. Мала кількість слухачів в концертній залі породжує розчарування учасників хору, незадоволення діяльністю хорового колективу. Контакт з аудиторією під час виступу ніби вливає нові сили в виконавців, творчо задовільняє їх.

Висновки. Таким чином, розглянувши деякі організаційно-педагогічні умови роботі з аматорським хоровим колективом, ми прийшли до висновку, що сучасний етап розвитку аматорського хорового мистецтва переживає серйозну кризу за трьома основними напрямками – економічним, соціальним і в значній мірі духовним. В цій ситуації перевіряються на стійкість не тільки професійні якості керівника, але і його педагогічне вміння організувати колектив, вивести його на певний виконавський рівень і утримати від розпаду.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Коломоєць О. М. Хорознавство: Навч. посібник. – К., «Либідь», 2001. – 184 с.
2. Пігров К. Керування хором. Київ, 1962. – 286 с.
3. Чесноков П.Г. Хор и управление им. – М., Музгиз, 1961. – 187 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Медведєва Наталія Матвіївна – доцент кафедри вокально-хорових та інструментальних дисциплін, заслужений працівник культури України.

Коло наукових інтересів: вокально-хорова робота в самодіяльних хорових колективах.